

Р.Б.Абдрахманова¹, Б.Д.Колдасбаева²

*¹ Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан*

*²Қазақ спорт және туризм академиясы,
Алматы қ., Қазақстан*

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ «АКМЕОЛОГИЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТ» ҰҒЫМЫНЫҢ СИПАТТАМАСЫ

Аңдатпа

Мақалада автор болашақ дене мәдениеті маманының акмеологиялық әлеуетін дамыту мәселесін қарастырады.

Зерттеудің негізгі мақсаты -ғылыми әдебиеттерді талдау барысында «әлеует», «акмеологиялық әлеует» ұғымдарының мәні мен құрылымын анықтау.

Ғалымдардың тұжырымдарына талдау жасау негізінде әлеуеттің бірнеше түрлерін қызметтерін анықтайды: тұлғалық, психологиялық-акмеологиялық, кәсіби, әлеуметтік, инновациялық, шығармашылық және т.б.

Зерттеу барысында негізгі ұғым «акмеологиялық әлеуетке» анықтама беріп, оның құрамдас бөліктерін ажыратады.

Автор аталмыш мәселені зерттей келе, «болашақ дене мәдениеті маманының акмеологиялық әлеуеті» ұғымын нақтылайды.

Түйін сөздер: әлеует, акмеологиялық әлеует, болашақ дене мәдениеті маманы, акме, тұлғалық әлеует, кәсібилік, динамикалық жүйе.

Р.Б.Абдрахманова¹ Б.Д.Колдасбаева¹

*¹Казахского национального педагогического университета им. Абая
г.Алматы, Казахстан*

*²Казахская академия спорта и туризма
г.Алматы, Казахстан*

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТИЯ «АКМЕОЛОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ» В НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Аннотация

В статье автор попытался раскрыть проблему развития акмеологического потенциала будущего специалиста физической культуры.

Основная цель исследования-на основе анализа научной литературы определить сущность и структуру понятий «потенциал», «акмеологический потенциал».

Опираясь на концептуальные взгляды ученых автор раскрывает несколько видов потенциала: личностный, психолого-акмеологический, профессиональный, социальный, инновационный, творческий и другие.

В ходе исследования уточняет содержание ключевого понятия «акмеологический потенциал» и определяет его составляющие.

Автор исследуя данную проблему уточняет сущность понятия «акмеологический потенциал будущего специалиста физической культуры».

Ключевые слова: потенциал, акмеологический потенциал, будущий специалист физической культуры, акме, личностный потенциал, профессионализм, динамическая система.

R. B. Abdraxmanova¹, B. D. Koldasbaeva²

*¹Abai Kazakh National Pedagogical University
Almaty, Kazakhstan*

²Kazakh Academy of sport and tourism

CHARACTERISTIC OF THE CONCEPT "ACMEOLOGICAL POTENTIAL" IN SCIENTIFIC RESEARCH

Abstract

In the article, the author tried to reveal the problem of the development of the acmeological potential of a future specialist in physical culture.

The main goal of the research is to determine the essence and structure of the concepts "potential", "acmeological potential" based on the analysis of scientific literature.

Based on the conceptual views of scientists, the author identifies several types of potential: personal, psychological and acmeological, professional, social, innovative, creative and others.

In the course of the research, he clarifies the content of the key concept "acmeological potential" and determines its components.

Investigating this problem, the author clarifies the essence of the concept "acmeological potential of a future specialist in physical culture.

Keywords: potential, acmeological potential, future specialist in physical culture, acme, personal potential, professionalism, dynamic system

Кіріспе. Қазақстанның кәсіби білімінің алдында қазір креативті және әлеуметтік белсенді кәсіпқой мамандардың мүлдем жаңа буынын жаппай қалыптастыру мәселесі өте өткір тұр. Бұл жеке тұлғаға бағытталған оқытуды жүзеге асырған кезде ғана мүмкін.

Заманауи маман өзінің жеке әлеуетін іске асыратын, жоғары кәсіби және әлеуметтік биіктерге жетуге дайын белсенді, шығармашылық адам болуы керек. Сондықтан кәсіби білім беру педагогикасы үшін жеке тұлғаға бағытталған оқытуға негізделген және адамның өзін-өзі дамытуын, шығармашылық іс-әрекет үрдісінде өзін-өзі жүзеге асыруды, өзін-өзі тәрбиелеуді және өзін-өзі бақылауды, сондай-ақ өзін-өзі түзетуді, өзін-өзі ұйымдастыруды көздейтін маман даярлауда акмеологиялық бағытты жүзеге асыратын жаңа білім беру технологияларын дамыту өзекті болып тұр.

Болашақ маманның кәсіби дамуының өнімділігі оның өзін-өзі жетілдіруге және шеберлікке, сондай-ақ мамандықта шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруға деген ұмтылысына байланысты. Болашақ маманның кәсіби қызметінде жоғары нәтижеге, өнімділікке және шығармашылық өзін-өзі жүзеге асырудың әлеуетті мүмкіндіктеріне қол жеткізу жағдайларын зерттеу акмеологиялық мағынаға ие және акмеологиялық теория тұрғысынан негіздеуді қамтиды.

Акме бағыттылығы дамыған болашақ дене мәдениеті маманы өзінің шығармашылық әлеуетін өмірде және кәсіпте оңтайлы жүзеге асырып қана қоймай, сонымен қатар тәрбиеленушілердің, жас спортшы балалардың өміріне, оқуына, мінез-құлқына саналы көзқарасты қамтамасыз етуге тырысады. Рухани мәдениет адамның қоршаған ортаны түсінудің басыңқы негізі ретінде, өзін-өзі акмеге бағдарланған маман мен оның тәрбиеленушілері үшін өзін-өзі жетілдірудің қозғаушы күші, өмірде, кәсіби және оқу іс-әрекетінде акменің даму шыңына көтерілуге түрткі болады.

Зерттеудің әдіснамасы: Акмеологиялық амал тұлғаның кәсіби өзін-өзі тануын қалыптастыруда акмеологиялық моделімен өзара байланыста жүзеге асады.

Зерттеу нәтижелері: Зерттеудің негізгі ұғымы ретінде, ең алдымен, «әлеует» ұғымын жан-жақты қарастыруды жөн көрдік.

Әдебиеттер талдауы көрсеткендей, "әлеует" категориясы ежелгі грек философтары мен ойшылдарының алғашқы еңбектерінде де кездеседі. Аристотель өзінің ғылыми еңбектерінің бірінде "әлеует" ұғымына адамның белсенділігі арқылы шынайылыққа айнала алатын ішкі күш ретінде анықтама берген [1].

Психологиялық-педагогикалық ғылымдарда "тұлға әлеуеті" ұғымы тұлға дамуының ықтимал жолының шарттары мен факторларын сипаттайды. Нәтижесінде жеке тұлғаның әлеуетін келесідей түсінуге болады:

-мүмкіндіктер, бейімділіктер, жеке тұлғаның жасырын қасиеттері, оның стратегиялары, жоспарлары, перспективалары, құндылықтары [2];

-тұлғаның іс-әрекеті мен дамуы үшін олардың мәнмәтінінде қарастырылатын қабілеттер [3];

- қарастырылатын құбылыстардың немесе үрдістедің құрылымына кіретін ресурстар [4].

Кузнецов А.Г., Селезнева С.М. әлеует ұғымын қарастыра келе, «тұлға әлеуеті– бұл нақты бір шарттар анықталған жағдайда белгілі бір мақсатқа жету үшін белсендіруге, түрлендіруге және пайдалануға болатын адамның жасырын және айқын ресурстарының жиынтығы» -деп мәнін ашады [5].

Келесі кезекте біз тұлғаға тән әлеуеттік мүмкіндіктерін анықтауға тырыстық.

Белгілі болғандай, В.В. Соколов тұлғалық әлеуеттің құрылымын қарастырып, оның мындай бөлшектерін анықтайды: сурет-1 [6].

-кәсіби әлеует (адамның кәсібилігін сипаттайтын білім, білік және дағды);

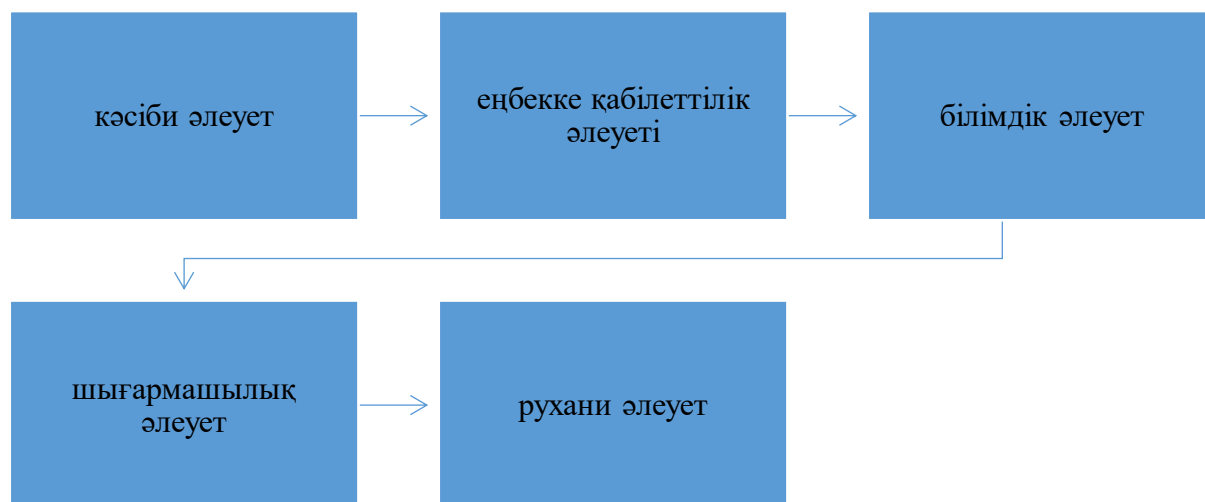
-еңбекке қабілеттілік әлеует (индивидтің өндірістік-еңбек іс-әрекетіне қабілеті);

-білімдік әлеует (индивидтің зияткерлік қабілеттері);

-шығармашылық әлеует (индивидтің шығармашылық өз-өзін жүзеге асыруға қабілеті);

-рухани әлеует (моральдық-адамгершілік қасиеттер).

Сурет-1 Тұлғалық әлеуеттің құрылымы (В.В. Соколов)

Ғалым М.С. Каганның ойынша тұлғаның құрылымында бес әлеуетті ерекше атап көрсетуге болады [7]:

1. Тұлғаның гносеологиялық әлеуеті. Тұлға меңгерген ақпараттың көлемі және сапасымен сипатталады. Онда сыртқы әлем, табиғи, әлеуметтік, өзін-өзі тану туралы білім бар және табиғи ақылға, білімге, жеке тәжірибеге тәуелді.

2. Тұлғаның аксиологиялық әлеуеті. Ол әлеуметтену үрдісінде меңгерген құндылық бағдарларының жүйесімен анықталады – тұлғаның сана мен оның өзін-өзі тануының бірлігі ретінде оның идеалдары, өмірлік мақсаттары, нанымдары мен ұмтылыстары.

3. Тұлғаның шығармашылық әлеуеті. Ол алған және өздігінен дамыған дағдыларымен, іс-әрекетке, еңбекке, жасампаздық және (немесе) қиратушы, өнімді және жасампаз қабілеттерімен, сондай-ақ оларды қандай да бір қызмет саласында іске асыру шарасымен сипатталады.

4. Тұлғаның коммуникативтік әлеуеті. Ол оның қарым-қатынасының өлшемімен, формаларымен, басқа адамдармен қарым-қатынастың сипаты мен беріктігімен, тұлғааралық қарым-қатынастың мазмұнымен анықталады, әлеуметтік рөлдерде көрінеді.

5. Тұлғаның көркемдік әлеуеті. Оның мазмұны, көркемдік қажеттіліктерінің қарқындылығы және оларды қалай қанағаттандыратыны анықталады.

Тұлға бойында кездесетін әлеуеттің түрлерін анықтау мақсатында біршама зерттеулерге талдау жүргіздік.

Ғылыми әдебиеттер талдауы көрсеткендей, әлеуеттің келесідей түрлерін ғалымдар анықтап талдаған: сурет-2.

Сурет -2 Ғылыми зерттеулердегі «әлеует» түрлері

Суреттегі аталған әлеует түрлеріне жеке тоқталсақ:

М.А. Нугаев әлеуметтік әлеует- бір жағынан адамның ішкі күші мен жеке даралық қасиеттері, олар арқылы адам өз мүмкіндіктерін жүзеге асырады десе, екінші жағынан қоғамның мүшелері өз мүмкіндіктерін жүзеге асыруға нақты жағдайлар жасау қабілеті [8]. Сонымен, әлеуметтік әлеует индивидке әрі қоғам да тән.

Л.А. Даринская шығармашылық әлеуетті-табиғи-генетикалық, әлеуметтік-тұлғалық және логикалық компоненттерді қамтитын, адамның адамгершілік пен жалпыадамзаттық нормалары

шеңберіндегі әртүрлі іс-әрекет салаларында білім, дағдылар, қабілеттер мен өзгерістерге деген ұмтылысын білдіретін күрделі интегралды ұғым-деп анықтаған [9].

Психолог А.Н. Леонтьевтің пікірінше, инновациялық әлеует -бұл шығармашылық әлеуеттің өнімді эволюциясы және жеке тұлға инновация жасаған кезде анықталады. Бұл өзін-өзі өзектендіру шығармашылық әлеуетті дамытуға жұмылдырады, ал шығармашылықты инновациялық-өнертапқыштыққа айналдыруға болады. Осылайша, белгілі бір іс-әрекетті қарастырған кезде өзін-өзі тану тұлғаның интрапсихикалық компонентіне айналады, ал инновациялық әлеует шындықпен өзара әрекеттесудің интерпсихикалық механизмі болады [10].

Марков В.Н кәсіби әлеуеттің түсінігін адамның өмір жолында жеке дамудың мүмкін векторларының алуан түрлілігін қамтамасыз ететін, сондай-ақ маманның басқарушылық іс-әрекетте әлеуметтік маңызды нәтижелерге қол жеткізуіне әсер ететін ерекше түрде ұйымдастырылған адамның ішкі жаңартылатын ресурстарының жеке жүйесі-деп анықтаған. Іске асырылған кәсіби әлеует маманның кәсіби тәжірибесімен айқындалады. Іске асырылмаған кәсіби әлеует жеке тұлғаның құндылық-мотивациялық құрылымымен анықталады және кәсіби әлеуеттің өзгеру бағыттарын анықтайды [11].

Бізге үлкен қызығушылық психологиялық –акмеологиялық әлеует туғызды.

И.В. Брестер бойынша студенттердің кәсіби өзіндік санасын қалыптастырудың психологиялық-акмеологиялық әлеуеті -жеке ресурстарды (мінез-құлық үлгілері, білім, көзқарас, қарым-қатынас, адам тәжірибесін тарату формаларын қалыптастыру) біріктіретін және оқу-кәсіби және квази-кәсіби іс-әрекет үрдісінде алынған тәжірибені таратуға жағдай жасайтын динамикалық функционалды жүйе.

«Психологиялық –акмеологиялық әлеует» ұғымының келесідей көрсеткіштерін атап көрсетуге болады:

-тұлғалық автономия-белгілі бір субъективті тәжірибеде көрінетін ішкі еркіндікке қол жеткізу нәтижесі;

- дүниетану мен дүниетанымға деген қажеттілікті білдіретін өмірдің мағыналығы;

-өміршеңдік-қоршаған ортаның стресстік факторларының әсеріне жауап ретінде күш, төзімділік, тұрақтылық ұғымдарының синонимі. Өмірге төзімділікті және тұлғалық дербестігі болып табылады іргелі негіз меншікті жасампаздық шығармашылығы;

- өзгерістерге дайын болу және өзгерістерді құндылық ретінде қабылдауға дайын болу үнемі өзгеріп отыратын әлеуметтік жағдайларға байланысты қажет;

- жаңа белгісіз ақпаратты қабылдау және оған сәйкес әрекет ету, өзің өмірлік тәжірибесіне, қарым-қатынасқа сүйене отырып;

- жасампаздық (іс-әрекетті жүзеге асыруға ықпал ететін) және бұзушы факторларды (оны жүзеге асыруға кедергі келтіретін) ескере отырып, іс-әрекетті уақытша перспективада жоспарлау қабілеті) [12].

Акмеологиялық әлеуеттің мағынасын ашу мақсатында осы мәселені зерттеген ғалымдардың еңбектеріне назан аударсақ.

Д.Н. Мотыгуллин кәсіби тұлғаның акмеологиялық әлеуетін дуальды құрылым ретінде қарастырады: кәсіби дағдылар болашақ мұғалімнің кәсіби жетілуге дайындығы мен қабілетінің көрсеткіші, сондай-ақ акмеологиялық әлеуеттің қалыптасу критерийі болып табылады [13].

А.Г. Кузнецов және С.М. Селезнева акмеологиялық әлеуетті олар белгілі бір сыртқы және ішкі факторлардың әсерінен қоршаған ортаның үздіксіз жаңаруы жағдайында кәсіби шеберліктің шыңдарын қою, қол жеткізу, жинақтау және бағалау процесінде менеджердің өнімді дамуын қамтамасыз ететін құндылық, мотивациялық, рефлексивті, бағалау, танымдық және операциялық элементтерді қамтитын динамикалық жүйені білдіреді-деп анықтаған [14].

И.Е. Балыкованың пікірінше мұғалімнің акмеологиялық әлеуеті- педагогикалық іс-әрекеттің тиімділігін қамтамасыз етуге бағытталған, кәсіби өзін-өзі жетілдіруге және өзін-өзі тәрбиелеуге дайындығы мен қабілетін көрсететін, мұғалімнің жеке басының акмеологиялық кәсіби маңызды қасиеттерінің жиынтығы, сонымен қатар педагогикалық кәсіптің заманауи құндылықтарын түсіну және қабылдау және оларды кәсіби қызметте ұстануға деген ұмтылыс [15].

Нәтижені талқылау. Акме-бұл дамудың нәтижесі және жеке тұлғаның өзін-өзі дамыту нәтижесі.

Білім сапасы осы ортада жұмыс істейтін мамандардың сапасына тікелей тәуелді. Мұғалімнің мәртебесін арттыру саласындағы мемлекеттік басымдық қазіргі заманғы қоғамдық элита ретінде мұғалімдердің жаңа буынын қалыптастыру жөніндегі саясатты әзірлеу болып табылады.

Мұғалімнің кәсіби дамуы және өзін-өзі анықтауы-бұл акмеологиялық әлеуетті ашу негізінде ғана дамуға мүмкіндік беретін көп өлшемді және көп сатылы үрдіс.

Қорытынды. Сонымен, жоғарыда айтылғандарды түйіндей келе, біздің түсінігімізде, *болашақ дене мәдениеті маманының акмеологиялық әлеуеті-жаңа талаптардың әсерінен пайда болатын өз-өзін жетілдіру, өз-өзін түзету мен өз-өзін ұйымдастыру құралдары мен механизмдердің біртұтас жүйесі, оның нәтижесі ретінде кәсібиліктің шыңына жетуге шығармашылық даярлық сипат алады.*

Әдебиеттер

1. *Aristotel'. Soch. v 4-h t. – T. 1. – M.: Mysl', 1975. – S. 348.*
2. *Maslou, A. Maslou o menedzhmente: per. s s angl. / A. Maslou. – SPb.: Piter, 2003. – 416 s. – (Seriya «Teoriya i praktika menedzhmenta»).*
3. *Igolevich, N.I. Psihologiya lichnosti i deyatel'nosti menedzhera / N.I. Igolevich. – CHelyabinsk: OOO «Poligraf-Master», 2005. – 256 s.*
4. *Bespalov, I.A. Professional'nyj akmeologicheskij potencial rukovodyashchih kadrov gosudarstvennoj sluzhby Rossijskoj Federacii: dis. ... kand. psihol. nauk / I.A. Bespalov. – M., 2008. – 262 s.*
5. *Kuznecov A.G., Selezneva S.M. Faktory razvitiya akmeologicheskogo potenciala menedzhera. Vestnik YUUrGU, № 45, 2012*
6. *Sokolov V.V. Filosofiya duha i materii Rene Dekarta. – M.: Librokom, 2011. – S. 78–81.*
7. *Kagan M.S. CHelovecheskaya deyatel'nost' (Opyt sistemnogo analiza). M., Politizdat, 1974. 328 s.*
8. *Nugaev M.A. Bazovaya model' kachestva social'nogo potenciala regiona. – Kazan': Kazan. gos. energ. un-t, 2009. – S. 4–5.*
9. *Darinskaya L.A. Tvorcheskij potencial uchaschihhsya: metodologiya, teoriya, praktika: monografiya. – SPb., 2005. – 293 s.*
10. *Leont'ev A.N. Deyatel'nost', soznanie, lichnost'. M., 1975. 302 s.*
11. *Markov V.N. Akmeologicheskaya diagnostika professional'nogo potenciala kadrov upravleniya // Akmeologicheskaya diagnostika. – M.: RAGS, 2007.*
12. *Brester I.V. K Voprosu o psihologo-akmeologicheskom potenciele stanovleniyaprofessional'nogo samosoznaniya studentov/Mezhdunarodnyj nauchno-issledovatel'skij zhurnal - № 7 (49) - CHast' 3 - Iyul'2016*
13. *Motygullin, D.N. Formirovanie akmeologicheskogo potenciala budushchego uchitelya: dis. ... kand. ped. nauk / D.N. Motygullin. – Kazan': Kazan. gos. ped. un-t, 2001. – 202 s.*
14. *Kuznecov A.G., Selezneva S.M. Faktory razvitiya akmeologicheskogo potenciala menedzhera // Vestnik YUUrGU. – 2012. – № 45. – S.12–19.*
15. *Balykova I.E. Akmeologicheskij potencial uchitelya kak predmet psihologo-pedagogicheskogo analiza/ Mezhdunarodnyj nauchnyj zhurnal « Innovacionnaya nauka» №1 - 2 / 2015*